Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 52, Haziran 2021, s. 425-451

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.51545>

Şaziye Nevin ÇELİK

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Politikaları Tezli Yüksek

Lisans Öğrencisi, snevincelik@gmail.com

Doç. Dr. Esra ÇALIK VAR

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, esracalik82@gmail.com

İŞİTME ENGELİ OLAN KADINLARIN SOSYAL UYUMLARININ İNCELENMESİ

Özet

İşitme engeli olan bireyler konuşulanları anlama ve düşündüklerini ifade edebilme becerilerinden belirli ölçüde yoksun kaldığı için temel erişilebilirlik sorunlarına sahiptir. Araştırma, özel gereksinimi ve toplumsal cinsiyet etkileri nedeniyle sosyal uyum sorunları yaşayan işitme engeli olan kadınlarla yapılmıştır.

Araştırma nicel ve nitel araştırma yönteminin birlikte kullanıldığı karma model ile tasarlanmıştır. Araştırmaya 30 işitme engeli olan kadın katılmış, 15 kadın ile ayrıca derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın nicel kısmında Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Kısa Formu ve araştırmacı tarafından hazırlanan anket veri toplama aracı olarak kullanılmış, nitel görüşmelerde ise yarı yapılandırılmış sorular kullanılmıştır. Kadınlarla iletişim kurmak için işaret dili kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; ölçekten alınan puanların katılımcıların yaşı, medeni durumu, özel eğitim alma durumu ve kültürel etkinliklere katılım sıklığına göre farklılaşmadığı, öğrenim düzeyi, sosyal etkinliklerine katılım sıklığı, işitme derecesi, bir kulübe üye olma durumlarının ölçeğin alt boyutlarına göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. Nitel bulgularda ise iletişim, eğitim, istihdam ve sağlıkta yaşanan sosyal uyumu etkileyen güçlükler belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: İşitme Engeli, Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Uyum.

EXAMINING THE SOCIAL COHESION OF DEAF WOMEN

Abstract

Deaf people have basic accessibility problems which are depending on the nature of their hearing loss so they are deprived of the skills of understanding speech and expressing what they think to a certain extent. The research was conducted with women with deafness who had social cohesion problems due to special needs and the effect of gender.

The research was designed with a mixed model in which quantitative and qualitative research methods were used together. The study was conducted with 30 deaf women. With 15 of the 30 deaf women were also depth interviews. In the quantitative part of the study, Craig Disability Assessment and Reporting Technique Short Form and the questionnaire prepared by the researcher were used as data collection tools, while semi-structured questions were used in qualitative interviews. Sign language was used to communicate with women. According to the findings obtained from the research; It was found that the scores obtained from the scale did not differ according to the age, marital status, special education status and the frequency of participating in cultural activities, the level of education, the frequency of participation in social activities, the degree of hearing, and the status of being a member of a club differ according to the sub-dimensions of the scale. In qualitative findings, difficulties affecting social cohesion in communication, education, employment and health were identified.

Keywords: Deafness, Gender, Social Cohesion.

1. GİRİŞ

İşitme engeli, bireyin işitme sisteminde meydana gelen bir problem nedeniyle, günlük yaşamda sözel dilin işlevsel olarak kullanılamamasıdır. İşitme engelli birey ise işitme duyarlılığının kısmen veya tamamen kaybindan dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireydir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2020). İşitme engeli bireyin gelişimini, iletişimini, toplumsallaşmasını ve böylece tüm yaşamını etkileyen bir engellilik çeşididir. Ülkemizde her yıl yaklaşık 1.308.000 çocuk dünyaya gelmektedir ve ülkemiz verilerine göre nüfusumuza her yıl en az 1300-2600 yenidoğan, işitme kayıplı olarak katılmaktadır. Çocuklar 4-5 yaş civarına geldiklerinde bu sayı beş misline ulaşmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014: 26).

Uyum ise bireyin kendisini çevresindeki diğer insanlara ifade edebilmesi, çevresindeki insanların duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi ve onlara karşılık vermesi, toplumsal sorumluluk alabilmesi ve toplumun gerektirdiği rolleri üstlenebilmesi bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan sosyal davranıştan sadece birkaç tanesidir. Sosyal uyum, kişilerin çevresindeki diğer insanlarla uyumlu bir şekilde yaşayabilme derecesi, kendisini grubuna olduğu gibi tanıtabilmesidir (Türkel, 2010: 5-7).

Birçok çalışma ve araştırmada özürlü, işitme engelli ve sağır kavramları tartışılmıştır. Dikyuva ve diğerlerine (2015) göre; Türkiye’de uzun yıllardır “işitme engellilik” bir “özür” durumu olarak görülse de son yıllarda dünyadaki gelişmelerden de etkilenerek, “sağır ve Sağır”

kavramları hem işitemeyen bireyler tarafından hem de işaret dili üzerine araştırmalarda kullanılmaya başlanmıştır. (“S” büyük yazılan) Sağır kavramı ise işaret dilini öncelikli iletişim dili olarak benimseyen ve kendilerini Sağır toplumuna ait hisseden bireyler için kullanılmaktadır. Öte yandan Sağır toplumu, bir yerin baskın toplumunun ve kültürünün bir parçası olmakla birlikte, kendi içlerinde örgütlenen, gündelik iletişimde işaret dillerini kullanan bireylerin oluşturduğu topluluğa verilen adlandırmadır (Dikyuva vd., 2015: 87).

İşitme engelli bireyler de işiten ve konuşan bireyler gibi doğdukları andan itibaren çevreleri ile iletişim kurma ihtiyacı içindedir. Normal işiten bireylerin dil kazanımına göre işitme engelli bireylerde; sesleri işitememe ve sözel uyaranları algılamama sonucu dil kazanımı tam olarak gerçekleşmemektedir. Bu nedenle işiten toplumun kullandığı dilden farklı olarak aralarında manuel-işaret dili kullanırlar. Bu el ile yaratılan görsel iletişim aracını kullanırken anlatım gücünü artıran kendilerine özgü jest ve mimikler kullanılması oldukça önem arz etmektedir (Timur, 2016: 10).

İşaret dili, doğal bir dil olup kendine has dil bilgisi, parmak alfabesi ve işaretleri bulunan; el, yüz ve mimiklerden oluşan; işitme engellilerin kendi aralarında ve işiten bireylerle iletişim kurmak için kullandıkları en temel görsel iletişim yöntemidir. Bu dile göre, bazı kelimelerin anlamı sadece işaretin yapılmasıyla verilemez; tamamlayıcı unsur olan dudak ve farklı anlam verilebilmesine imkân sağlayan mimiklerin bir arada kullanılması şarttır. Mimiklerin işareti desteklemek gibi özellikleri bulunsu da bazı ifadelerde yalnızca mimikler yeterli olabilir (Karaca ve Bayır, 2018: 36). Türk İşaret Diline bu açıdan bakıldığında, Anadolu’nun her bölgesinde bu dili konuşan/ işaretleyen işitme engelli bireyler kendi aralarında rahatlıkla anlaşabilmekte ve TİD farklı dil bilgisel özellik göstermemektedir. Öte yandan sözcük düzeyinde bakıldığında ise, her doğal dilde görülebileceği gibi, kimi sosyal ihtiyaçlardan, ödünclemelerden, anlam ayrışmasından dolayı farklı sözcükler görülebilmektedir. Dil bilgisel görünüm açısından bakıldığında TİD, Türkçeden çok farklı bir dil bilgisel özellik göstermektedir (Dikyuva vd., 2015: 54). Her ülkenin kendi işaret dili vardır. Örneğin Amerika’da kullanılan işaret dili (ASL) ile Almanya’da kullanılan işaret dili (DGS) birbirlerine benzemezler. İngilizce ve Almanca kadar birbirlerinden farklıdır (Kaya vd., 2017: 9).

2. İşitme Engeli Olan Kadın Olmak

Kadınlar da engelliler gibi geçmişten günümüze küresel ataerkil bir cinsiyet rejimi nedeniyle toplumda ikincil konuma itilen bireyler olmuşlardır. Kadınların bütün toplumlarda engellerle karşılaştıkları daha az kaynağa, fırsata, hizmete eriştikleri bilinmektedir. Engelli kadın olmak bu açıdan hem kadın hem de engelli olmadan doğru daha fazla sorun yaşamak anlamına gelmektedir (Buz ve Karabulut, 2015: 27).

Başlangıçta genel olarak çifte ayrımcılık kavramıyla ifade edilen engelli kadın ayrımcılığı günümüzde daha çok çoklu ayrımcılık ve kesişimsel ayrımcılık kavramlarıyla ifade edilmektedir. Kesişimsel ayrımcılık, kadınların farklı dezavantaj alanları ile kesişiminde oluşan eş zamanlı deneyimleri, çoklu ayrımcılık ise iki ya da daha fazla dezavantajın birleşmiş hali olarak tanımlanmaktadır (Kahraman Güloğlu, 2019: 263). Çoklu ayrımcılık, bir kişi farklı alanlarda farklı temelde ayrımcılığa uğrayabileceği gibi, tek bir olayda birden fazla temelde ayrımcılığa da maruz kalabilir. Bu durumda çoklu ayrımcılık söz konusudur. Engelli kadınlar hem engelli hem de kadın olmaktan dolayı çoklu ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (Şenyurt Akdağ vd., 2016: 12).

Hem engellilik hem de toplumsal cinsiyet, her birinin etkisi bireyin daha alt seviyede algılanan alternatif bir toplumsal grup için tanımlanabilir olup olmamasına göre hafifletilebilen veya artabilen toplumsal anlamda inşa edilen sınıflandırmalar olarak anlaşılır (Begüm, 2014: 4). Engelli erkek ve engelli kadınlar, engelli olmayan erkek ve kadınlara göre daha dezavantajlı konumda yer almaktadır ancak; engelli kadın tüm bu gruplar içerisinde en dezavantajlı gruptur (Orhan ve Özkan, 2019: 8).

Engelli kadınların ayrımcılığa uğramama ve eşitlik hakkı diğer bütün insan hakları meseleleriyle birbirine bağlıdır. Eğitim, sağlık, işgücü piyasasına katılımda yeterli desteği alan son gruptur. İhmal ve istismara maruz kalma riskleri daha yüksektir (Şenyurt Akdağ vd., 2016: 21).

Engelli kadınlar öncelikle aile içerisinde toplumsal statü ve rollerde, daha sonraları ise eğitim hayatı, çalışma hayatı ve sağlık alanında sorunlar yaşamaktadır. Toplumun çifte dezavantajlı bireyleri arasında yer alan engelli kadınların bir kısmı toplumda var olma mücadelesi sürdürmekte iken, diğer kısmı ise yaşadığı sorunlardan dolayı dört duvar içerisinde hayatını devam ettirmektedir (Orhan ve Özkan, 2019: 16).

2.1. İşitme Engeli Olan Kadınların Yaşadıkları Güçlükler

Araştırma kapsamında işitme engeli olan kadınların yaşamış oldukları güçlükler 4 ana başlıkta toplanmıştır. Bunlar iletişim, eğitim, istihdam ve sağlık alanlarıdır.

2.1.1. İletişim

Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 21. maddesine göre; engelli olan bireyler düşüncelerini Braille, işaret dili veya kendi seçtikleri diğer iletişim araçlarıyla ifade etme haklarının gerçekleştirilmelidir (Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009). İletişim sorunu işitme engeli olan kadınların temel sorunu olup, yaşadıkları diğer güçlüklerin de alt nedenidir. Bu nedenle iletişim sorunu ile her güçlük başlığında karşılaşmaktayız.

İletişim sorunları, işitme engeli olan bireylerin kamu ve özel sektördeki işlerini takip etmelerinde yaşadıkları en önemli sorunlardandır. Sınırlı hizmetlere erişen işitme engeli olan kadınlar için iletişim sorunu ayrıca bir bariyer oluşturmaktadır. Bu bariyerin ortadan kalkması için günlük hayatta ve sosyal hayatta destekleyici bireyler ve sistemin olması gerekmektedir. Ancak işitme engeli olan kadınların günlük ve sosyal hayatlarında profesyonel tercüme desteği yerine sıklıkla işaret dili bilen çocuğunu veya yakınına iletişim aracı olarak kullanabilmektedir.

“Children of Deaf Adults” İngilizce deyiminin kısaltması olan CODA terimi bir veya birden fazla işitme engelli yetişkin tarafından yetiştirilen çocukları tanımlamak için kullanılmaktadır (<https://www.coda-international.org/codafaq>). Kişinin hizmetlere erişiminde profesyonel tercüman desteği kullanabilmesi elzemdir. Hauland ve Allen (2009) çalışmalarında, tercümanın önemi ve sahip olması gereken nitelikler üzerinde durmuştur. Buna göre, işaret dili tercümanı hem işitme engelli bireye hem de işiten bireylere destek olan bir meslek grubudur. Bu nedenle tercümanın her iki dile de hâkim olması gerekmektedir. Kurumun mesleki dili konusunda yeterli ve tercüme desteğinde etik kurallara özen göstermelidir. Gizlilik ilkesi ihlal edilmemelidir. Bölgesel oluşabilecek anlam farklılıklarına dikkat edilmeli ve doğru tercüme desteği sağlanmalıdır (Hauland ve Allen, 2009: 9).

2.1.2. Eğitim

5378 sayılı kanununun 15. maddesine göre; eğitim hakkı engellenemez ve engeli olmayan bireylerle eşit imkanlar sağlanarak bütünleştirici ortamlarda eğitim imkânı sağlanmalıdır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005). Birleşmiş milletler engelli haklarına ilişkin sözleşmenin 24.

maddesine göre; engeli olan bireyler engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamalı ve bireylerin ihtiyaçlarına göre makul düzenlemeler yapılmalıdır. Eğitime aktif katılım sağlayabilecekleri, engellerine yönelik bireyselleştirilmiş desteği akademik ve sosyal gelişimi artırıcı ortamlarda alabilmeleri sağlanmalıdır. İşitme ve konuşma engelli bireyler için dilsel kimliğinin gelişmesine yardımcı olunması için uygun bir dil ve iletişim araçları kullanılmalıdır (Kuz vd., 2016: 23).

Türkiye’de henüz işitme engelliler okullarında Türk İşaret Dili (TİD) ile eğitim yapılmamakta ve Türkçe eğitim sözel ve yazılı olarak yapılmaktadır. TİD’i anadili olarak öğrenen sağır sayısı oldukça düşüktür ve pek çok sağır birey TİD’i işitme engelliler/sağır okullarına başladıklarında dili öğrenir ve eğitimini alabilirler. Ancak büyük olasılıkla, dil modalitesi farklılıklarından ve herhangi bir dilin edinim sürecinin geç başlamasından dolayı okur-yazarlık oranı konuşan çocuklara göre daha düşüktür (Dikyüva vd., 2015: 316). Ülkemizde okul öncesi dönemde işitme engelli bireyler için eğitim veren kurum ve öğretmen yetersizliği yeterli eğitimi alamamalarına neden olmaktadır (Kargın vd., 2001: 15).

İşitme engelli çocuklarda kelime hazinesi normal işitenlere göre daha yavaş gelişir ve özel eğitimde desteklenmesi gerekmektedir. İşitme engelli bireyler somut kelimeleri soyut anlam taşıyanlara göre daha kolay öğrenirler. Kelimelerdeki takıları atarlar. Basit ve kısa cümleleri daha rahat anlayabilir ve ifade edebilirler. Karmaşık, etken, edilgen cümle yapıları ve aynı kelimeye ait birden fazla anlamı yorumlamakta güçlük çekerler (MEB, 2014: 14).

İşitme engelli öğrencilerin dil becerilerinin yetersizliğinden kaynaklanan destek eğitim ihtiyacının karşılanması önemlidir. Bireysel eğitim programını da içeren destekleyici eğitimlerin ilgili uzman ve öğretmenlerin iş birliği ve desteğiyle işitme engelli bireye verilmesi gerekmektedir (Akay vd., 2014: 46). İşitme engelli birey eğitiminde akranları ve öğretmenleri tarafından desteklenmelidir. Kişinin engeline uygun bireyselleştirilmiş eğitim programı uygulanmalıdır (Özel Eğitim ve Rehberlik Araştırma Merkezi, 2015: 16).

Hem cinsiyete hem engelliliğe dayalı ayrımcılığın birleşimi engelli kadın ve kız çocuklarının düşük okuryazarlık ve okula gitme oranıyla sonuçlanıyor. Kızlarının hayatta çok az imkânı olacağını düşünen ebeveynler de onları okula göndermek için sebep göremeyebiliyor (Şenyurt Akdağ vd., 2016 :30). Neredeyse bütün eğitim düzeylerinde kadın engelli oranlarının, erkek engelli oranlarından düşük olduğu görülmüştür. Başka bir deyişle, eğitim hayatında engelli kadınlar, engelli erkekler kadar yer alamamaktadır. Engelli kadınların büyük çoğunluğu ise, eğitimlerinin onlara iş imkânı sunmayacağını düşünmektedir (Orhan ve Özkan, 2020: 12).

2.1.3. İstihdam

Engelli istihdamına yönelik ülkemizde iki önemli kanun bulunmaktadır. 4857 İş Kanunu ve 5378 sayılı Engelliler Kanunudur. 4857 İş Kanunu engeli olan bireylerin istihdama katılımında önemli bir rol oynamaktadır. 30. maddesine göre 50 ve üzeri işçi çalıştıran özel sektörlerde %3 oranında engelli çalıştırma, kamu sektöründe ise %4 oranında engelli çalıştırma zorunluluğu bulunmaktadır. İş verenler, engelli bireyin beden ve ruhi durumuna uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler (İş Kanunu, 2003). 5378 sayılı kanunun 14. maddesinde istihdama dahil olan engelli bireylerin; engelinden dolayı diğer kişilerden farklı muamelede bulunulamayacağını, istihdamın sürekliliği, kariyer gelişimi, sağlıklı ve güvenli çalışma koşulları dâhil olmak üzere istihdama ilişkin hiçbir hususta engelliliğe dayalı ayrımcı uygulamalarda bulunulamayacağı belirtilmiştir (Engelliler Hakkında Kanun, 2005).

Eğitim bireylerin istihdama katılımının sağlanmasında önemli bir etkidir. Engelli kadınının eğitim oranı artsa da iş hayatında bazı meslek gruplarında istihdam edilme yönünde bir gettolaşma vardır. Eğitim durumuna göre istihdam edilememe durumu söz konusu. Meslek alanlarına bakılmaksızın santral operatörlüğü, büro hizmetleri istatistiklere göre engelli kadınların en çok istihdam edildiği alanlardır (Şenyurt Akdağ vd., 2016: 31). Engeli olan kadınların tercih edildiği en yaygın iş olanaklarına bakıldığında, işitme engeli olan kadınların iletişim bariyeri nedeniyle çalışmasının mümkün olmadığı alanlardır. Buna göre işitme engeli olan kadınların daha dezavantajlı olduğu söylenebilmektedir.

Toplumsal cinsiyete bağlı roller bireylerin istihdama katılımında önemli bir belirleyicidir. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve bu iş bölümü üzerinde şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadınlar ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu görülmektedir. Kadının ev içi sorumlulukları formel iş gücü piyasasına katılımı konusunda engel teşkil etmektedir (Şenyurt Akdağ vd., 2016: 31). Bakım görevi, kadınlık rolünün bir parçası olarak algılanmakta ve ev-içi ücretsiz emeğe dayalı bir iş olarak pratik edilmektedir (Altuntaş ve Atasü Topçuoğlu, 2016: 35).

Engelli bireylerin çalışma kültürünü etkileyen diğer faktörler; işletmelerin engelli bireye yaklaşımı ve tutumu, işin engelli bireye uygunluğu, engelli ailelerinin engelli bireye ve engelliliğe yaklaşımı, toplumun engelli bireye yaklaşımıdır. Bu bireylerin aslında fiili anlamda çalışma yaşamı içerisinde yer almayıp yalnızca çalışıyor gibi gösterilmesi veya çalışma yaşamı içerisinde aktif yer aldığı görülse de bu bireylere fiili anlamda herhangi bir görev ya da sorumluluk verilmemesidir (Göçmen ve Hüseyinli, 2017: 267-268). Orhan ve Özkan'a (2020) göre; engelli kadın bireyler üretici olmayan bireyler olarak görülmekte ve çalışma hayatında kendine yer bulamamakta, yer bulduğunda ise birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Engelli kadınların çalışma hayatında yer alıp, üretim sürecine katılması ise engelli erkeklere göre çok daha zordur (Orhan ve Özkan, 2020:13).

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı ile yoksulluğun anlam ve yoğunluğunun kadın ve erkek açısından farklı yaşandığı anlatılmak istenmektedir. Bu yaklaşım ile yoksulluğu oluşturan süreçlerin erkek ve kadın nüfus grubunu farklı şekillerde ve derecelerde etkilediği düşünülmektedir. Ekonomik faaliyetlerde düşük ücretli ve vasıfsız iş kollarında genellikle kadınların istihdam edildiği, ücretli çalışan kadın işgücünün aynı konumdaki erkeklere göre daha az bir ekonomik gelire sahip olduğu bir gerçektir. Kadın evde ve dışarıda ücretli olarak çalışsa da yoksulluğu erkeklere göre daha derin yaşamaktadır. Tüm bu süreç yoksulluğun kadınlaşması olarak ele alınmaktadır (Çamur, 2019: 11).

Engeli olan bireyleri toplumsal hayata katılımlarını artırmakta istihdamın yeri büyüktür. Bu nedenle bu istihdamı sağlamak amacıyla bazı destekleyici, teşvik edici önlemler alınmıştır. Genç ve Çat'a göre, engelli istihdam yöntemleri; kota sistemi, korumalı işyerleri, kişisel çalışma, işverenlerin zorunluluk olmadan engelli istihdamı, evde çalışma, kooperatif çalışma, sadece engellilerin alıştırıldığı seçilmiş işlerde istihdamıdır (Genç ve Çat, 2013: 375-376). Dünyada engelli kadın özelinde erişilmiş herhangi bir istihdam kotası bulunmamaktadır, bu da engelli kadınları istihdam konusunda dezavantajlı konuma sokmaktadır (Şenyurt Akdağ vd., 2016: 31).

2.1.4. Sağlık

Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin 25. maddesine göre; sözleşmeye taraf devletler, parasız veya karşılanabilir bir maliyetle, cinsiyete duyarlı, diğer bireylerle eşit

fırsatlarla ve kalitede, mümkün olduğunca kişilerin yaşadıkları yerlerde, rehabilitasyon ve engellilerin engelleri nedeniyle ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerini karşılamakla yükümlüdür (Kuz vd., 2016: 31).

İşitme engeli olan bireylerin sağlık hizmetlerine erişmesinde bazı temel zorluklar bulunmaktadır. İletişim, bireylerin temel hakkı olup bu hakkın kullanılamaması diğer hak kayıplarını beraberinde getirmektedir. İşitme engeli olan bireyin sağlık personeli ile iletişimi ve sağlık personelinin işitme engeli olan bireylerle iletişimi önemli ve hayati olabilmektedir. Bu konuda yaşanan iletişim problemleri; işitme engeli olan bireylerin sağlık durumları hakkında detaylı bilgi alamamaları, sağlık sorunlarını net bir şekilde ifade edememeleri ve tıbbi terimler hakkında bilgi sahibi olamamalarıdır.

Pek çok işitme engeli olan kadın özellikle mahremiyetin önemli olduğu hastane ve benzeri yerlere işaret dili bilen bir yakını ile gidip hizmet almak zorunda kalmakta, mahremiyetleri kısıtlandığı için sormak istedikleri soruları soramamakta ve bilgi alamamaktadır (Esmeray ve Yanıkkerem, 2017: 44). Özellikle çocukları (coda) bu konuda destek olmak için işitme engeli olan kadına eşlik etmektedir. Çocukların yaşı ve mesleki terimlere hakimiyeti, işitme engeli olan kadının alacağı hizmetin kalitesini şekillendirmektedir.

Randevu sistemi ve acil çağrı merkezlerine erişmekte güçlük yaşamaları da işitme engeli olan kadınların sağlık alanında yaşamış oldukları zorluklardan birisidir. Engelsiz 112 projesi, işitme ve konuşma engelli bireylerin acil çağrı merkezlerine hızlıca erişmelerini sağlamak amaçlı kurulmuştur. Bireyler, yazılı ve görüntülü olarak çağrı merkezine ulaşabilirler (<http://www.engelsiz112.gov.tr/>). Bu projenin bilinirliği işitme engeli olan kadınlar açısından yeterli değildir.

Sağlık okuryazarlığı, uygun sağlık kararları almak ve sağlığı korumak için sağlık bilgilerine erişme ve kullanma kabiliyetidir. Engelli bireylerin okuryazarlığının geliştirilmesi ile hem kendi sağlık durumlarının iyileştirilmesi hem de gereksiz sağlık hizmeti kullanımının önüne geçilmesi mümkündür (Karatana ve Gür, 2019: 49). İşitme ve konuşma engeli olan kadınların, sağlık okur yazarlığında en çok zorlanan grup olduğu düşünülmektedir. Gramer farklılıkları ve mesleki terimlere olan uzaklıkları, sağlık gibi teknik bir alanda anlaşılması daha güç bir hale getirmektedir.

3. İşitme Engeli Olan Kadınlarda Sosyal Uyum

Uyum; bireyin benliğiyle ve çevresiyle dengeli ve etkili bir ilişki kurabilmesi, geliştirebilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Akıncı, 2007: 26). Sosyal uyum, bireyin diğer insanlarla uyum gösterebilme başarısı, grubunda kendini özgün bir biçimde tanıtabilmesidir (Türkel, 2010: 5-7).

Bireyler ırk, etnik, cinsiyet, yaş, engel durumu gibi bazı özelliklerinden dolayı toplum tarafından kaynaklar ve hizmetlere ulaşmada ‘engellenme’ ya da ‘sosyal engellenmeye’ maruz kalabilirler. Sosyal engellenmenin en önemli örneklerinden biri engeli olan bireylerden oluşan engellilerdir (Burcu, 2017: 111). Engelli bireyler, bir taraftan sahip oldukları engelle yaşama mücadelesi verirken, diğer taraftan yaşadıkları çevreye sosyal uyum sağlamaya çalışmaktadırlar (Aykara, 2011: 64).

İşitme engelli bireylerin çocukluktan itibaren sosyal çevreye uyum sağlayabilmesi için üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlar; kişilerarası iletişim, duysal yoksunluk ve sosyal tutumlardır. Bu ihtiyaçların gerçekleştirilebilmesi için sağlıklı iletişim kurmak gereklidir. İletişim eksikliği

bireyin sosyal becerilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bireyin kendini toplumdan izole etmesine ve yalnız, utangaç ve içine kapanık olmasına yol açmaktadır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2007: 50-51).

İşitme engelli bireylerin sosyal hayata katılım ve uyumlarında eğitim önemli bir unsurdur. Eğitim, işitme engelinden kaynaklanan ve bireyin toplum tarafından dışlanmasına neden olabilen davranışların azalmasını sağlar, işitme engelli çocuğun sosyal kabulünü, uyumunu ve etkileşimini artırır. Aynı zamanda eğitim ile sosyalleşen bireyin özgüveni artar ve bağımsız bir birey olmasına katkıda bulunur. Bu durum, çocuğun aynı zamanda bir topluluğa ait olma ve değerli olma duygularını pekiştirir (MEB, 2014: 17).

Yoksulluk sosyal yaşama katılma, eğitime erişme, çalışma yaşamında olma, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve nihayetinde kendini gerçekleştirme gibi temel başlıklarda kadınları olumsuz yönlerden daha derinden etkilemektedir (Çamur, 2019: 19).

İşitme engeli olan bireylerin sosyal hayata katılımlarını azaltan etkenlerden biri de kültürel hayata katılımdır. Birleşmiş milletler engelli hakları sözleşmesine göre; engelli kişilerin Braille, işaret dili ve ses gibi formatlarda edebiyata ve diğer yazılara erişimleri ve engelli kişilerin örneğin, altyazı ve işaret diliyle anlayacakları şekilde televizyon programları, film, tiyatro ve diğer kültürel faaliyetlerden yararlanmaları hakkı yer almaktadır. Sosyal uyumun önemli araçlarından olan spor, ayırım gözetmeden ve eşitlik temelinde gerçekleştirilmesi, engelli bireylerin sportif etkinliklere katılım hakkının garanti altına alınması ve bu hakkın toplumsal düzeyde benimsenmesiyle tüm bireylerin ayrımcılıktan uzak ve birlikte spor yapabilmesi amaçlanmaktadır (Kuz vd., 2016: 57).

İşitme engelli kadınlar, işitme engellilere/sağirlara ait derneklerde aktif olarak yer aldıklarında Türk işaret dilini öğrenebilmekte ve ortak kültürü paylaşabilmektedir. Türkiye’de de ülkenin her bir köşesinde dernekler aracılığıyla örgütlenen, lokallere, tiyatro gruplarına, spor kulüplerine sahip olup; ulusal / uluslararası etkinliklere katılan ve düzenleyen oldukça aktif bir Sağır toplumu vardır (Dikyuva vd., 2015: 316). Ancak işitme engeli olan kadınların hemcinsleri ve aynı engel grubu ile etkinlik yapması, kapalı bir grup olduklarını göstermektedir. Bunun diğer bireyler tarafından anlaşılamamaları nedeni ile olduğu düşünülmektedir.

4. YÖNTEM

Araştırma, Ankara’da ikamet eden 30 işitme engeli olan kadın ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın nicel boyutunun çalışma grubu seçkisiz olmayan örneklem yöntemlerinden amaçsal örneklem ile seçilmiştir. Nitel boyuttaki görüşmeler ise yine amaçsal örneklem ile 30 işitme engeli olan kadın grubundan seçilen 15 kadınla yapılmıştır (Baki ve Gökçek, 2012: 5).

Bu araştırmanın modeli, nicel ve nitel araştırmanın birlikte kullanıldığı karma modeldir. Karma yöntem ile araştırma sorularına cevap ararken çoklu yaklaşımlar kullanmaya çalışılmıştır. Bu yöntemle araştırılmak istenen konu ile ilgili anlayışı genişletmek, bilgi zenginliği sağlamak, sınırları genişletmek esas alınmıştır (Baki ve Gökçek, 2012: 6). Araştırmada nicel ve nitel bulgular birlikte değerlendirilmiştir.

4.1. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama aracı; 19 sorudan oluşan Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Kısa Formu (Chart-sf), araştırmacı tarafından hazırlanan gönüllü katılım formu ve 27 sorudan oluşan anket olmak üzere toplam 46 sorudan oluşmaktadır. Anket, katılımcının sosyo-

demografik özellikleri ve sosyal uyum özelliklerine odaklanan sorulardan oluşmaktadır. Nitel odaklı görüşmelerde bu veri toplama araçlarına ek olarak yarı yapılandırılmış sorular kullanılmıştır. Bu sorular ise katılımcıların iletişim, eğitim, istihdam, sosyal tutum ve erişilebilirlik durumları hakkında bilgi almaya yöneliktir.

Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Kısa Formu (Chart-sf); Dünya Sağlık Örgütü'nün 1980'de engellilik modelinden esinlenerek geliştirilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından kabul edilen bu ölçeğe göre engelin 6 önemli boyutu; fiziksel bağımsızlık, bilişsel bağımsızlık, mobilite, iş durumu, sosyal uyum, ekonomik bağımsızlıktır. CHART-sf, insanların değişik sosyal rolleri ne ölçüde yerine getirebildiğini subjektif yorumdan çok, ölçülebilir kriterlere dayandırarak değerlendirir. Bu formda skorlama bireyin katılım derecesine göre belirlenir. Yüksek katılım yüksek puan, engellilik düşük puana denk gelir. Her parametre 0-100 arasında skorlanır. CHART-sf ölçeğinin güvenilirlik kat 0,835 olarak saptanmıştır. CHART-sf alt boyutları cronbach alfa kat sayıları; kognitif bağımsızlık için alfa katsayısı 0,885, mobilite için 0,614, iş durumu için 0,435, sosyal uyum için 0,555 olarak saptanmıştır. CHART-sf'in sosyal katılımı oldukça iyi yansıtan geçerli ve güvenilir bir test olduğu sonucuna varılmıştır (Binay Safer, 2010: 46).

5. BULGULAR

5.1. Sosyo-Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıların sosyo-demografik bilgilerine ilişkin anket ve ölçekten edinilen bulgular verilmiştir.

Tablo 1: Araştırma grubunun sosyo-demografik bilgilerine ilişkin bulgular

Değişken	Seçenekler	N	%
Yaş	20-30	9	30
	31-40	8	26,7
	41-50	7	23,3
	51-60	6	20
Medeni Durum	Evli	14	46,7
	Hiç Evlenmemiş	7	23,3
	Boşanmış	7	23,3
	Eşi Yaşamıyor	2	6,7
Eğitim Durumu	İlköğretim	11	36,7
	Ortaöğretim	11	36,7
	Lise	8	26,6
	Lisans	0	0
	Memur	1	3,3

Meslek	İşçi	3	10
	Özel Sektör	5	16,7
	Serbest Meslek	0	0
	Çalışmıyor	17	56,7
	Diğer	4	13,3
Aylık Gelir	0-850	4	13,3
	851-1404	9	30
	1405-2500	15	50
	2501-üstü	2	6,7

Tablo 1'e göre araştırmada yer alan katılımcıların; 9'u (%30) 20-30 yaş aralığında, 8'i (%26,7) 31-40 yaş aralığında, 7'si (23,3) 41-50 yaş aralığında ve 6'sı (%20) 51-60 yaş aralığında, 14'ü (%46,7) evli, 7'si (%23,3) hiç evlenmemiş, 7'si (%23,3) boşanmış ve 2'sinin (%6,7) eşi yaşamamakta, 11'inin (%36,7) öğrenim düzeyi ilkokul, 11'inin (%36,7) öğrenim düzeyi ortaokul, 8'inin (%26,6) öğrenim düzeyi lise, 1'i (%3,3) memur, 3'ü (%10) işçi, 5'i (%16,7) özel sektörde, 4'ü seçeneklerde olmayan alanlarda çalışmakta, 17'si (%56,7) herhangi bir yerde çalışmamakta, 4'ü (%13,3) 0-850 TL, 9'u (%30) 851-1404 TL, 15'i (%50) 1405-2500 TL ve 2'si (%6,7) 2501 ve üstü gelir elde etmekte olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Kısa Formundan Alınan Puanlara Yönelik Bulgular

Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Ölçeği						
N	Minimum	Maximum	Ortalama (X̄)	Standart Sapma	Basıklık	Çarpıklık
30	320	561	454,658	60,920	-,009	-,390

CHART-sf, insanların değişik sosyal rolleri ne ölçüde yerine getirebildiğini subjektif yorumdan çok, ölçülebilir kriterlere dayandırarak değerlendirir. Bu formda skora bireyin katılım derecesine göre belirlenir. Yüksek katılım yüksek puan, engellilik düşük puana denk gelir. Her parametre 0-100 arasında skorlanır (Binay Safer, 2010: 25).

30 kişinin katılım gösterdiği bu araştırmada Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Ölçeğinden alınan minimum puan 320, maksimum puan 561'dir. Ölçekten alınan puanlara göre; ortalama 454,658, standart sapma 60,920, basıklık -,009, çarpıklık ise -,390'dır. Ölçekten alınan toplam puan ortalamasına göre, bireyin sosyal rollerine orta düzeyde katılım sağladığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak, fiziksel olarak bağımsız bir engel grubu olması, iş durumuna ilişkin alt boyutta bireyin istihdama katılma rolü ve ev içi rollerinin birlikte değerlendirilmesi, ekonomik bağımsızlık alt boyutunda bireyin ekonomik durumunun aile bireyleri ile değerlendirilmesi daha yüksek puan alınmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 3: Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Ölçeğinden Alınan Mobilite Alt Boyutu Puanlarının Yaş, Medeni Durum ve Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğine Yönelik Bulgular

Ölçek	Yaş	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	P	Anlamlı Fark
Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Mobilite Alt Boyutu	20-30	9	17,50	3	1,207	,751	-
	31-40	8	16,31				
	41-50	7	13				
	51-60	6	14,33				
	Medeni Durum	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	P	Anlamlı Fark
	Evli	14	17,21	3	4,406	,221	-
	Hiç Evlenmemiş	7	17,86				
	Boşanmış	7	12,57				
	Eşi Yaşamıyor	2	5,50				
	Öğrenim Düzeyi	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	P	Anlamlı Fark
	İlkokul	11	9,68				

	Ortaokul	11	17,86	2	7,959	,019	p<0.05
	Lise	8	20,25				

Katılımcıların Craig engellilik değerlendirme ve bildirme tekniği ölçeğinin mobilite alt boyutundan alınan puanlarının yaş, medeni durum ve öğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine yönelik bulguları belirlemek amacıyla yapılan kruskal wallis testi sonuçları Tablo 3'te sunulmaktadır. Analiz sonucunda ölçekten alınan puanların katılımcıların yaşı ve medeni durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur ($p>0,05$). Ancak öğrenim düzeyinin mobilite alt boyutundan alınan toplam puanlara göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$). Katılımcıların sıra ortalamalarına bakıldığında öğrenim düzeyi 'lise' olan kadınların 'ilkokul ve ortaokul' olan kadınlardan daha yüksek mobilitelere sahip olduğunu göstermektedir.

5.2. İletişim Alanında Yaşanılan Güçlüklere İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıların iletişimini etkileyen anket, ölçek ve yarı yapılandırılmış sorulardan edinilen bulgular verilecektir.

5.2.1. İletişim Alanında Yaşanılan Güçlüklere İlişkin Nicel Bulgular

Tablo 4: Ankete Göre Katılımcının Kendini İfade Edemediğindeki His Durumu ve Resmî Kurumlardaki Tercüman Erişimine Dair Bulgular

Değişken	Seçenekler	N	%
Kendini İfade Edemediğindeki His Durumu	Kızgınlık	5	16,7
	Öfke	3	10
	Saldırgan Davranışlar	2	6,7
	İçe Kapanma	12	40
	Hiçbiri	1	3,3
	Hepsi	7	23,3
Resmî Kurumlarda Yeterli Tercüman Erişimi	Evet	0	0
	Hayır	30	100

Tablo 4'e göre; katılımcıların tamamının resmi kurum ve kuruluşlarda yeterli işaret dili hizmetinin olmadığını düşündüğü, 5'inin (%16,7) kendini ifade edemediğinde kızgınlık, 3'ünün (%10) öfke, 2'sinin (%6,7) saldırgan davranışlar, 12'sinin (%40) içe kapanma, 1'inin (%3,3) hiçbiri ve 7'sinin (%23,3) hepsini hissettiği bulunmuştur.

Tablo 5: Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Ölçeğinden Alınan Mobilite Alt Boyutu Puanlarının İşitme Derecesi ve İşitme Kaybının Başladığı Zamana Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğine Yönelik Bulgular

Ölçek	İşitme Derecesi	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
Chart-sf Mobilite Alt Boyutu	Orta	6	21,83	131	34	,048
	İleri	24	13,92	334		
	İşitme Kaybı Başlama Zamanı	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
	Doğum Öncesi	21	12,79	268,50	37,500	,010
	Doğum Sonrası	9	21,83	196,50		

Katılımcıların Craig engellilik değerlendirme ve bildirme tekniği ölçeğinin mobilite alt boyutundan alınan puanlarının işitme dereceleri ve işitme kaybının başladığı zaman değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik bulguları belirlemek amacıyla yapılan mann-whitney u testi sonuçları Tablo 5'te sunulmaktadır. Analiz sonucunda ölçekten alınan puanların katılımcıların işitme derecelerine ve işitme kaybı başlama zamanına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($p < 0,05$). Bireylerin sıra ortalamaları dikkate alındığında işitme derecesi 'orta' olarak tanımlayan kadınların ve işitme kaybı 'doğum sonrası' gerçekleşen kadınların daha yüksek mobilitelere sahip olduğu bulunmuştur.

5.2.2. İletişim Alanında Yaşanılan Güçlüklere İlişkin Nitel Bulgular

Her alanda temelde yaşanan ve engelin en belirgin özelliği olan iletişim sorunu, diğer alanlarda da erişime yönelik sınırlılıklar getirmektedir. Yeterli ve mesleki işaret dilinde nitelikli kadrolu tercüman sayısının azlığı bu sorunların güncel olmasına neden olmaktadır. Resmi, özel kurum ve kuruluşlarda ilgili hizmeti alamayan birey içe kapanmakta, özgüveni azalmaktadır. Bu durum, bireyin sosyal hayata katılımını dolayısı ile uyumunu zorlaştırmaktadır. Katılımcıların iletişim alanında yaşadıkları güçlüklere ilişkin deneyimleri:

Görüşme 2- " Ben işaret dili ile konuşuyorum. Ama ben işaret yaparken konuşan insanlar bana çok garip bakıyor. Kendimi kötü hissediyordum ama alıştım artık umursamıyorum. " (30 yaş)

Görüşme 13- " 3 çocuğum var. En büyüğü 12 yaşında ama her işimizde bize yardımcı oluyorlar. Kötü bir şey olsa ilk onlar duyuyor anlatıyor bize. Evimize icra geldi. Memurların

anlattıklarını çevirdiler bize. Herkes çocuğunu kötü şeylerden korur. Biz koruyamıyoruz. Psikolojileri bozuluyor ama bunu önleyemiyoruz. Çok yoruyoruz onları biliyorum.” (36 yaş)

Görüşme 6- “ Ailem işaret dili bilmiyor ve hiç öğrenmek istemediler. Dudak okumaya çalışıyorum ama kolay bir şey değil bu. Beden dili ile iletişim kurmaya çalışıyorlar. Kimi zaman onu da yapmıyorlar ya! Ailem bile benimle iletişim kurmak istemiyorken bir başkası neden istesin?” (35 yaş)

Görüşme 8- “ Hiç konuşan arkadaşım yok. İşitme engelli çok arkadaşım var ama. İşaret dili ile iletişim kurduğumuz için rahat hissediyorum.” (46 yaş)

Görüşme 9- “ Eşimle birlikte karakola ifade vermemiz gerekti. Beni anlamadılar, tercümanda bulamadılar. Oraya ne yazdılar bilmiyorum. İmzaladım.” (43 yaş)

Yarı yapılandırılmış sorulardan edinilen bilgilere göre kadınların iletişimde yaşadıkları güçlükler; dil bariyeri, işaret dili konusunda farkındalığın sınırlı olması veya olmaması, temel hak ve hizmetlere erişim ve kötü tutumlar olduğu bulunmuştur.

5.3. Eğitim Alanında Yaşanılan Güçlüklere İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıların eğitimini etkileyen ölçek ve yarı yapılandırılmış sorulardan edinilen bulgular verilecektir.

5.3.1. Eğitim Alanında Yaşanılan Güçlüklere İlişkin Nicel Bulgular

Tablo 6: Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Ölçeğinden Alınan Puanların Katılımcının Özel Eğitim Alabilmesine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğine Yönelik Bulgular

Özel Eğitim Alabilme	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
Evet	8	16,38	131	81	,743
Hayır	22	15,18	334		

Katılımcıların Craig engellilik değerlendirme ve bildirme tekniği ölçeğinden alınan puanlarının özel eğitim alabilme değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik bulguları belirlemek amacıyla yapılan mann-whitney u testi sonuçları Tablo 6’da sunulmaktadır. Analiz sonucunda ölçekten alınan puanların katılımcıların özel eğitim alıp almama durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur ($p>0,05$).

5.3.2. Eğitim Alanında Yaşanılan Güçlüklere İlişkin Nitel Bulgular

Eğitim her birey için erişilmesi gereken en temel haklardanır. Ancak dezavantajlı grupların bu hizmete erişmesi için herhangi bir hassasiyeti olmayan bireye göre daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir. Bu süreç bireyin okula kayıt olmasından mezun olana kadar devam etmektedir.

Katılımcıların eğitim alanında yaşadıkları güçlüklerle ilişkin deneyimleri:

Görüşme 2- ‘‘ Ailem işitme engelliler için özel bir okul olduğunu bilmiyordu. Normal okullarda hocalar çok hızlı konuşarak anlatıyorlar. Her şeyi tahtaya da yazmıyorlar. Dersleri hep kaçırdım. Arkadaşımdan not isterdim. ’’(30 yaş)

Görüşme 6- ‘‘ Bizim orda zaten çok okul yoktu ama olanda beni istemedi. Ezilir senin çocuğun demişler babama. O da sağ olsun beni düşünmüş, okula göndermemiş. ’’(35 yaş)

Görüşme 7- ‘‘ Ben sanırım birçok işitme engelli arkadaşşıma göre şanslıyım. Liseye kadar okula gittim. İlköğretim eğitimimi işitme engelliler okulunda tamamladım. İşaret dilini orda öğrendim. ’’

Görüşme 10- ‘‘ Ben ortaokula kadar okula devam ettim. İşitme engelliler okulunda. Lisede de devam edecektim ama işitme engelliler için lise yoktu. Konuşan kişilerle birlikte okumak istemedim. Dersleri de anlamayacaktım zaten, arkadaşşım da olmazdı kesin. ’’(52 yaş)

Yarı yapılandırılmış sorulardan edinilen bilgilere göre kadınların eğitim geçmişinde yaşadıkları güçlükler; işitme engel durumuna özel okulların sınırlı olması, özel gereksinime uygun olmayan okullarda eğitime katılan bireyin dersleri anlayamaması ve düşük akademik başarıya sahip olması, eğitim dilinin sözel ağırlıklı olması, Türk işaret dili gramerinin kullanılmıyor olması, engel durumundan dolayı ayrımcılık ve dışlanmışlık ile karşılaşılması, sınırlılıklar nedeniyle bireyin ve ailenin eğitim motivasyonunun düşmesi, bakım verenlerin bilinç eksikliği, toplumsal cinsiyete yönelik ihmal doğrultusunda kız çocuğunun hiç okutulmaması veya belirli eğitim kademesi ile sınırlandırılması olduğu bulunmuştur.

5.4. İstihdam Alanında Yaşanılan Güçlüklerle İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıların istihdamını etkileyen anket, ölçek ve yarı yapılandırılmış sorulardan edinilen durumlar verilecektir.

5.4.1. İstihdam Alanında Yaşanılan Güçlüklerle İlişkin Nicel Bulgular

Tablo 7: Ankete Göre İş Bulmakta Zorluk Yaşama Durumu ve Geçim Kaynaklarını İdare Etme Durumlarına Dair Bulgular

Değişken	Seçenekler	N	%
İş Bulmakta Zorluk Yaşama Durumu	Evet	27	90
	Hayır	3	10
Geçim Kaynaklarını İdare Etme Durumu	Evet	28	93,3
	Hayır	2	6,7

Tablo 7'ye göre; katılımcıların 27'sinin (%90) istediği sektör ve pozisyonda iş bulmakta zorlandığı, 3'ünün (%10) istediği sektör ve pozisyonda iş bulmakta zorluk yaşamadığı, 28'inin (%93,3) geçim kaynaklarını idare etmekte güçlük yaşadığını, 2'sinin (%6,7) güçlük yaşamadığı bulunmuştur.

Tablo 8: Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Ölçeğinden Alınan Mobilite Alt Boyutu Puanlarının Katılımcının Geçim Kaynaklarını İdare Edebilme Durumuna Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğine Yönelik Bulgular

Chart-sf Mobilite Alt Boyutu	Geçim Kaynaklarını İdare Etmede Zorluk	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
	Evet	28	14,57	408	2	,030
	Hayır	2	28,50	57		

Katılımcıların Craig engellilik değerlendirme ve bildirme tekniği ölçeğinden alınan mobilite alt puanlarının geçim kaynaklarını idare etmede zorluk değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığına yönelik bulguları belirlemek amacıyla yapılan mann-whitney u testi sonuçları Tablo 8’de sunulmaktadır. Analiz sonucunda ölçekten alınan mobilite alt boyutundan puanların katılımcıların geçim kaynaklarını idare etme durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($p<0,05$). Katılımcıların sıra ortalamalarına bakıldığında geçim kaynaklarını idare etmekte zorlanmayan katılımcıların mobilitesi daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

5.4.2. İstihdam Alanında Yaşanılan Güçlüklerle İlişkin Nitel Bulgular

Katılımcıların istihdam alanındaki yaşadıkları güçlüklerle ilişkin deneyimleri:

Görüşme 7- ‘‘ EKPSS için 2 kez kursa gittim ancak yine başarısız oldum. Hep fiziksel engelliler kazanıyor. Bizler anlamıyoruz ve yapamıyoruz.’’ (24 yaş)

Görüşme 8- ‘‘ Bir mağazada çalışıyorum. Ama mağazanın deposunda. Oradaki kıyafetleri paketliyor, ambalajlama işleri yapıyor ve düzenliyoruz. Aslında ben satış danışmanı olmak için başvuru yapmıştım. Ama müşteriler ile iletişim kuramayacağım için kabul etmediler.’’ (46 yaş)

Görüşme 9- ‘‘ Ben kamuda işçi olarak çalışıyordum. Çok fazla iş vermiyorlardı. Yanlış yaparım sanıyorlardı galiba. Ama maaş alıyorum hak sonuçta işe yaramak isterim. İşe gitmediğimde bu sorun bile olmuyordu. O kadar yoktum aslında orada!’’ (43 yaş)

Görüşme 11- ‘‘ 2 sene konserve fabrikasında çalıştım. Sürekli ayakta ve hareket halindeydim. O kadar yoruluyordum ki sonrasında sadece dinlenmeye zaman ayırmak istiyordum. Çocukların yemeğini yapmadan ve bulaşıkları yıkamadan dinlenemiyordum tabi.’’ (55 yaş)

Yarı yapılandırılmış sorulardan edinilen bilgilere göre istihdamda yaşanan güçlükler; düşük eğitim düzeyine sahip olunması, iletişime bağlı zorlukların yaşanması, sözlü iletişim yöntemlerinin dayatılması, işitme engeli olan kadınların bedensel ve ağır işlerde çalıştırılmak istenmeleri, EKPSS sınavında işitme engelli bireylerin başarı oranının düşük olması nedeniyle kamuda kurum ve kuruluşlarında sınırlı yer edinmeleri, çalışma şartlarının işitme engeli olan kadınlar için uygun olmaması, istenilen sektör ve pozisyonda iş bulamamaları, bakım sorumluluğu ve ev içi rollerin yoğunluğu, ebeveyn veya eş tarafında istihdama katılımlarının

engellenmesi, basit işler verilerek bireyin özgüveninin ve motivasyonun düşürülmesi olduğu bulunmuştur.

5.5. Sağlık Alanında Yaşanılan Güçlüklerle İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıları sağlık alanında etkileyen anket ve yarı yapılandırılmış sorulardan edinilen bulgular verilecektir.

5.5.1. Sağlık Alanında Yaşanılan Güçlüklerle İlişkin Nicel Bulgular

Tablo 9: Ankete Göre Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Psikolojik Desteğe Erişim Durumuna Dair Bulgular

Değişken	Seçenekler	N	%
Sağlık Hizmetlerine Erişim Durumu	Evet	0	0
	Hayır	30	100
Psikolojik Destek Hizmetine Erişim Durumu	Evet	0	0
	Hayır	30	30

Tablo 9'e göre; katılımcıların tamamının sağlık hizmetlerine ve profesyonel psikolojik destek hizmetlerine yeterli erişimi sağlayamadığı bulunmuştur.

5.5.2. Sağlık Alanında Yaşanılan Güçlüklerle İlişkin Nitel Bulgular

Katılımcıların bu alandaki deneyimleri:

Görüşme 6- " Hastaneye gitmek istemiyorum. Çok zorda kalmadıkça gitmiyorum zaten. Tercüman yok. Zaten hiçbir yerde tercüman yok." (35 yaş)

Görüşme 15- " Engelli iseniz her yerde size engel vardır. Bedensel engelli için rampa yoktur, bizim için tercüman. Herkes gibi hizmet alamıyoruz, eşit değil yani. Sağlık benim için en önemli alan. Kolayca, kaygısız hizmet alabilmeliyim. Oğlum serebral palsili ve bedensel engeli nedeniyle her yere rahat erişemiyoruz. Eşim ve ben de işitme engelliyiz. Diğer çocuğum olmasa o bizden bir şey istese duyamıyoruz. Nöbet geçiriyor sık sık duyamıyoruz, bilmiyoruz. Çok şey yaşadık böyle..." (35 yaş)

Görüşme 10- "Doğumum sırasında sağlık çalışanları çok ses çıkardığım için bana kızdılar. Kendimi ve acımı anlatamam, durum hakkında iletişim kuramamam beni çok strese sokmuştu. Zorda kalmadıkça hizmet alırken yalnız olmak istemiyorum." (52 yaş)

Görüşme 6- " Hastanede tercüman olmadığı için 9 yaşındaki oğlumla gittim. Çocuğum idrar yolları enfeksiyonumu doktoruma anlatamamıştı. Ne bilsin yaşı küçük daha, utandı da galiba. Ama benim de başka çarem yoktu. Daha zor bir rahatsızlığım olduğunda ne yaparım diye düşündüm." (35 yaş)

Yarı yapılandırılmış sorulara göre katılımcıların sağlık alanında yaşadığı güçlükler; profesyonel tercüman yetersizliği, sağlık çalışanlarının tutumu, sağlık okur yazarlığının düşük olması ve buna bağlı olarak bilinç eksikliği olduğu bulunmuştur.

5.6. Sosyal Uyum Alanında Yaşanılan Güçlüklerle İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıların sosyal uyumunu etkileyen anket, ölçek ve yarı yapılandırılmış sorulardan edinilen bulgular verilecektir.

5.6.1. Sosyal Uyum Alanında Yaşanılan Güçlüklerle İlişkin Nicel Bulgular

Tablo 10: Ankete Göre Katılımcıların Sosyal Uyumunu Etkileyen Sorunlar ve Sosyal Destek Aldıkları Gruba Dair Bulgular

Değişken	Seçenekler	N	%
Katılımcılara Göre Sosyal Uyumunu Etkileyen Sorunlar	İletişim	20	66,7
	Tutum	4	13,3
	Bakım rolü	2	6,7
	Diğer	4	13,3
Sosyal Destek Aldıkları Grup	Aile	20	66,7
	İşitme Engeli Olan Bireyler	9	30
	Konuşan Bireyler	0	0
	Uzmanlar	1	3,3

Tablo 10'a göre; katılımcıların ankete ek sosyal uyumlarını etkileyen sorunlar sorulduğunda 20'si (%66,7) iletişim, 4'ü (%13,3) tutum, 2'si (%6,7) bakım rolü ve 4'ü (%13,3) diğer olarak belirttiği, 20'si (%66,7) bir sorunu olduğunda aileden destek alırken, 9'u (%30) işitme engelli bireylerden, 1'i (3,3) uzmanlardan destek aldığı bulunmuştur.

Tablo 11: Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Ölçeğinin Mobilite ve İş Durumu Alt Boyutundan Alınan Puanların Katılımcının Bir Kulübe Üye Olma Durumuna Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğine Yönelik Bulgular

Chart-sf	Kulüp Üyesi Olma Durumu	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
Chart-sf Mobilite Alt Boyutu	Evet	13	19,58	254,50	57,500	,026
	Hayır	17	12,38	210,50		
Chart-sf İş	Evet	13	19,08	248		

Durumu Alt Boyutu	Hayır	17	12,76	217	64	,047
--------------------------	-------	----	-------	-----	----	------

Katılımcıların Craig engellilik değerlendirme ve bildirme tekniği ölçeğinden alınan mobilite ve iş durumu puanlarının herhangi bir kulübe üye olma değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığına yönelik bulguları belirlemek amacıyla yapılan mann-whitney u testi sonuçları Tablo 11’de sunulmaktadır. Analiz sonucunda ölçekten alınan puanların katılımcıların bir kulübe üye olma durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($p<0,05$). Katılımcıların sıra ortalamalarına bakıldığında herhangi bir kulübe üye olan kadınların mobilite ve iş durumunun daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Tablo 12: Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Ölçeğinin İş Durumu Alt Boyutundan Alınan Puanların Kültürel Aktivitelere Katılım Sıklığı ve Arkadaş-Aile Etkinliklerine Katılım Sıklığı Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğine Yönelik Bulgular

Ölçek	Kültürel Aktivitelere Katılım Sıklığı	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	P
CHART-sf İş Durumu Alt Boyutu	Hiçbir Zaman	5	13,40	3	7,534	,057
	Nadiren	15	12,17			
	Bazen	6	20,92			
	Genellikle	4	22,50			
	Arkadaş-Aile Etkinliklerine Katılım Sıklığı	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	P
	Çoğu Zaman	3	23,33	2	8,725	,013
	Ara sıra	18	17,50			

	Nadiren	9	8,89			
--	---------	---	------	--	--	--

Katılımcıların Craig engellilik değerlendirme ve bildirme tekniği ölçeğinden alınan iş durumu alt boyutu puanlarının kültürel aktivitelere ve arkadaş-aile etkinliklerine katılım sıklığı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine yönelik bulguları belirlemek amacıyla yapılan kruskal wallis sonuçları Tablo 12’de sunulmaktadır. Analiz sonucunda ölçekten alınan iş durumu puanlarının kültürel aktivitelere göre farklılık göstermediği, arkadaş-aile etkinliklerine katılım sıklığının anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($p<0,05$). Katılımcıların sıra ortalamalarına bakıldığında aile ve arkadaş etkinliklerine ‘çoğu zaman’ katılanların iş durumu ‘ara sıra ve nadiren’ katılanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

5.6.2. Sosyal Uyum Alanında Yaşanılan Güçlüklere İlişkin Nitel Bulgular

Katılımcıların bu alandaki deneyimleri:

Görüşme 13- “ Bekarken çok fazla dışarı çıkamıyordum zaten. Akrabalar dışında birilerini gördüğüm söylenemez. Zaten kendi ailen için de bile dışlanıyorsun, seninle kimse konuşmuyor. Gözlerinle herkesi takip ediyordum, arada beni fark ederlerse birkaç kelime... ”(36 yaş)

Görüşme 5- “ Annem ve babam akraba olduğu için böyle olduğumu söylüyorlar. 5 kardeşiz sadece bir kardeşim konuşabiliyor. Dördümüz de işitemiyor ve konuşamıyoruz. Her akraba görüşmelerinde bir farklı bakarlardı bize hissediyordum. Annem üzülürdü. O zamanlar engelli çocuğu olan kişi diye hatırlanır, tanınılırdın. Annem de çok gitmek istememeye başladı misafirliklere. Bu nedenle babamla tartışarlardı da. Sonra yavaştan yalnız kaldık, izole olduk onlardan. Çok arkadaşım yok, kuzenlerimle de görüşmüyorum. ”(56 yaş)

Görüşme 14- “ Babam çok haber izlerdi. İşitme engelli genç bir kadının cinsel istismara maruz kaldığı haberini görmüş. Sonrasında bana tutumu çok değişti. Daha az dışarı çıkar oldum. Çıksam da sürekli aradı, saat sınırı verirdi. Evlenince daha rahat yaşayacağımı düşündüm. En azından eşimle birlikte gezebiliyoruz. ”(45 yaş)

Görüşme 5- “Bazen de çocuklarınız siz dışarı çıkmayın istiyor. Çocuklarım çok şükür konuşabiliyor. Evde kalayım kimse görmesin benim engelimi. Çocuğum ortaokulda iken bir kere törenine gittim. Arkadaşları onunla dalga geçmiş. Bir daha okula gelmemi istemedi. Onun için de üzüldüm kendim için de. Veli toplantılarına da çağırmadı beni. Babaannesi ve dedesi gitti hep. Okulda onlara anne-baba diyormuş. Eşimle çok üzülmüştük bu duruma. ”(56 yaş)

Görüşme 7- “ Ben masa tenisinde işitme engelliler milli takımındaydım. Yurt içi yurt dışı yarışmalara gidiyorduk. Bir sürü işitme engelli arkadaşım oldu her şehirden. Görüşemiyor olsak da görüntülü konuşuyoruz. Spor sayesinde çok arkadaşım oldu. ”(24 yaş)

Görüşme 6- “ Çok sevdiğim diziler var bazı sahneleri anlamıyorum. Çocuğumdan tercüme etmesini istiyorum. Bir yapıyor iki yapıyor sonra istemiyor. Sadece haberlere işaret dili tercümanı var. Ben haber sevmiyorum ki dizide de olsun. ”(35 yaş)

Yarı yapılandırılmış sorulara göre katılımcıların sosyal uyum alanında yaşadığı güçlüklere; kötü tutum ve davranışlara maruz kalma, reddedilme, dışlanma, engel özelinde farkındalığın az olması, kültürel bakış açısı ve tutumlar, dil farklılığı, temel hak ve hizmetlere sınırlı erişim olarak bulunmuştur.

6. TARTIŞMA ve SONUÇ

Sonuç olarak, işitme engeli olan kadınların sosyal uyumunun incelenmesi araştırmasına 30 işitme engeli olan kadın katılmıştır. 30 işitme engeli olan kadın ile nicel bulgulara yönelik görüşme yapılmış olup, kadınların 15'i ile ayrıca derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların Craig Engellilik Değerlendirme ve Bildirme Tekniği Kısa Formundan alınan puanları çeşitli değişkenlere göre analiz edilmiştir. Araştırmaya göre elde edilen sonuçlar:

Chart-sf ölçeğinden alınan puanların katılımcıların yaşı ve medeni durumu değişkenlerine göre farklılaşmadığı, mobilite alt boyutu puanlarının öğrenim düzeyine göre farklılaştığı bulunmuştur. Düzgün Çelik 'de (2006) omurilik felçli iki grup ile olan araştırmasında Chart-sf ölçeğini kullanmıştır. Ölçeğe göre toplam puanları ile yaş, medeni durum ve öğrenim düzeyleri ile ilgili yapmış olduğu ilişki analizinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulamamıştır (Düzgün Çelik, 2006: 72).

Araştırmada işitme engeli olan kadınların mobilite alt boyutundan aldıkları puan ile işitme dereceleri ve işitme kaybının başladığı zaman değişkenlerinin anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre bireyin ev içi ve ev dışı hareketliliği değerlendirildiğinde işitme derecelerine ve işitme kaybının başladığı döneme göre farklılaştığı belirlenmiştir. Nitekim Yavuz ve diğerlerine göre (2010), hafif derecede işitme engeli olan çocukların sosyal uyumlarının yüksek düzeyde olduğu, işitme derecesi orta ve ileri düzeyde olanların ise birbirine yakın düzeyde olduğunu tespit etmiştir. Aynı zamanda araştırmada elde ettiği varyans analizi sonucunda; çocukların sosyal uyumları açısından işitme engelinin derecesine göre anlamlı bir farklılık olmadığı saptamıştır (Yavuz vd., 2010: 16).

Chart-sf ölçeğinden alınan iş durumu alt boyutu puanlarının katılımcıların kültürel aktivitelere katılımına göre farklılaşmadığı ve aile-arkadaş etkinliklerine katılım sıklığı değişkenlerine göre farklılaştığı bulunmuştur. Bireyin herhangi bir kulübe üye olma durumu mobilite ve iş durumu alt boyutlarından aldıkları puana göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bu bulgu, işitme engeli olan kadınların sosyal etkinliklere ve kulüplere katılması ev içi ve çalışma hayatındaki rollerinin aktif olmasında farklı etkilere sahip olduğunu gösterir.

Araştırma sonucunda edinilen bulgulardan biri de bireylerin kendini ifade edemediğinde hissettikleri duygulardır. Araştırmaya katılan 30 işitme engeli olan kadın katılımcıdan 5'inin (%16,7) kendini ifade edemediğinde kızgınlık, 3'ünün (%10) öfke, 2'sinin (%6,7) saldırgan davranışlar, 12'sinin (%40) içe kapanma, 1'inin (%3,3) hiçbir ve 7'sinin (%23,3) hepsini hissettiği bulunmuştur. Timur (2016) ise işitme engeli olan bireylerin dil kullanımına yönelik araştırmasında, dil kullanımı ile öfke ve depresyon arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre dil kullanımı ile depresyon arasında bir ilişki vardır ve bu sonuca da saldırganlık aracılık ettiğini tespit etmiştir (Timur, 2016: 50). Aynı zamanda Sarıkaya ve Börekçi (2016) benzer bir araştırmasında; işitme engeli olan öğrencilerin kendilerini ifade edemedikleri için sinirli bir yapıya sahip olduklarını bulmuştur (Sarıkaya ve Börekçi, 2016: 190).

Araştırmada elde edilen diğer bir bulgu ise işitme engeli olan bireylere olan tutumdur. Nicel ve nitel görüşmelerden edinilen bilgiye göre işitme engeli olan kadınlar kötü tutumlara ve dışlanmaya maruz kalmaktadır. Nitekim Sarıkaya ve Börekçi 'de, işitme engeli olan bireylerin dil gelişimi açısından yetersiz oldukları kendi aralarında anlaşmada ise sorun yaşamadıklarını tespit etmiştir. Ancak sosyal ortamlarda sorunlarını dile getiremedikleri ve diğer insanların da

bu yüzden onlara farklı gözle baktıkları veya farklı davranmaları sonucunda kendilerini bulundukları çevreden soyutladıklarını bulmuştur (Sarıkaya ve Börekçi, 2016: 182).

Araştırmada elde edilen bulgulardan biri de işitme engeli olan kadınların ölçekten aldıkları puan ile özel eğitim alabilme durumunun anlamlı olarak farklılaşmadığıdır. Ayrıca katılımcıların çoğunun ilköğretim ve ortaokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. Kargın ve Gürboğa (2003) araştırmasına göre, işitme engeli olan bireylerin eğitim seviyeleri düşük olup ilköğretim ve ortaokul düzeyi ile sınırlı olmaktadır. Ayrıca özel eğitim almayan işitme engeli olan bireylerin sayısı da oldukça yüksektir (Gürboğa ve Kargın, 2003: 63). Özen (2017)'de, özel eğitim sistemi içinde işitme engelli çocukların mevcut eğitim sisteminde yerlerini alamadıklarını belirtmiştir (Özen, 2017: 312).

Araştırmada işitme engeli olan kadınların sosyal uyumlarını etkileyen temel güçlükler üzerinde durulmuştur. Bunlar; iletişim, eğitim, istihdam ve sağlık alanıdır. Altıntaş (2020)' de işitme engeli olan kadınların temel güçlüklerinin iletişim, eğitim, istihdam ve sağlık alanı olduğunu tespit etmiştir (Altıntaş, 2020: 1127). Eğitim, işitme engeli olan kadınların sosyal hayata katılımında temel sorunların olup temel erişilebilirlik problemlerindendir. Yapılan analizler sonucunda da bireylerin yeteri kadar özel gereksinimine uygun eğitim olanağına erişemediği bu nedenle okul dışı kaldığı bilgisi bulunmuştur. İşitme engeli olan kadınlar ve ailelerinin eğitim süreçleri ve olanakları hakkında genel anlamda bilinç eksikliği yaşadığı görülmüştür. Uygun eğitim olanağına erişemeyen işitme engelli bireylerin dışlanma, ders müfredatını anlamama, düşük akademik başarıya sahip olunması nedeniyle eğitim olanağını terk ettikleri tespit edilmiştir. Eğitim önündeki bir diğer bariyer ise toplumsal cinsiyete dayalı bir ihmal sonucu kız çocuklarının, engeli olan kız çocuklarının 'okuyamaz, okumaz' anlayışıdır. Buz ve Karabulut (2015) benzer bir açıklama getirmiştir. Buna göre, toplumda yer alan "kız çocuğu okumaz" anlayışının, kadının istihdam edilmesini güçleştirdiği söylenebilir. Engelli çocukların ve kızların eğitim olanaklarını arttırmak, istihdam koşulları yaratmak, topluluk ve birey rollerini yerine getirebilmeleri için kaynak ve fırsatlar yaratmak, hizmetleri toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde yeniden kurgulamak gereklidir (Buz ve Akbulut, 2015: 40).

İşitme engeli olan kadınların eşit fırsatlarda erişemediği ve hak kaybına uğradığı bir diğer alan ise istihdam alanıdır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre geçim kaynaklarını idare etmekte zorluk yaşayan kadınların mobilitesi daha düşüktür. Mobilite alt boyutundan alınan puanlar bireyin ev dışında daha az zaman geçirmesi, istihdama katılım gösterememesi ile bağlantılıdır. İşitme engeli olan kadınların istedikleri sektör ve pozisyonda iş bulmakta zorlandıkları, istihdama erişen bireyler için bireyin yapabileceğinden daha basit işlerin verilmesi, devam zorunluluğunun istenmemesi gibi durumlar bireyin özgüvenini kırmakta ve üretebilen bir birey olma düşüncesinden uzaklaştırmaktadır. Arka planda, niteliksiz ve düşük ücretle çalışan kadın aynı zamanda ev içi ücretsiz bir çalışandır. Bakım rollerinin ve ev içi sorumluluklarının azalmaması ve iş alanındaki zorluklar nedeniyle işitme engeli olan kadın kalıcı bir iş hayatına sahip olamamaktadır. Genç ve Çat (2013) engelli bireylerin istihdamına ilişkin çalışmasında, çalışmaya başladıktan sonra bireylerin kendilerini yeterli hissetme oranlarının arttığını, çoğunluğun korumalı işyerlerini hayata tutunma ve sosyalleşme yeri olarak gördüklerini bulmuştur (Genç ve Çat, 2013: 390).

Erişimin sınırlı olduğu bir diğer alan ise sağlık alanıdır. İletişim sorununun olduğu her alan işitme engeli olan kadın için erişilebilir değildir. İşitme engeli olan kadınların sağlık hizmetini daha çok özel gereksinimi dışında ihtiyaçları için kullandığı görülmüştür. Acil hizmetlere

erişimde, yaşadığı sorunu anlatmakta, tıbbi bilgi almakta ve kötü tutumlara maruz kalma sorunu yaşadıkları bulunmuştur. Benzer bir sonuca ulaşan Alsancak (2017)'e göre, işitme engelliler hastanelere tek başına gidememektedir. Yanında işiten ve konuşan bir aile üyesi ile birlikte hastaneye giderek iletişim kurabilmekte ve tedaviye ilişkin bilgileri edinebilmektedir. Hastanelerde kâğıda yazarak veya eliyle göstererek kendisini ifade etmeye çalışan yetişkin işitme engelli bireyler, gerektiği durumda yalnız kalmayı istemekte ve hastalığına dair mahremiyet hakkını kullanmayı beklemektedir. Bunun için hastane personellerinin kendisiyle iletişim kurabilmesi dolayısıyla işaret dili biliyor olması beklenmektedir (Alsancak, 2017: 1976). Nitekim Gürboğa ve Kargın (2003), ülkemizde hastanelerde işaret dili tercümanı istihdam edilmediği için bu güçlükleri bireyler genellikle yanlarında kendilerine tercümanlık yapabilecek bir yakını bulundurarak aşabilmektedir. Bu durumda bu bireyleri başkalarına bağımlı kıldığını bulmuştur (Gürboğa ve Kargın, 2003 :62).

Bireylerin sosyal hayata katılım sürecinde önemli faktör aileleridir. Altuntaş ve Atasü Topcuoğlu (2016) benzer bir sonuç elde etmiştir. Buna göre, ailede engelli bireyin kabullenilmesi zaman almakta ve zaman zaman eşler engellilikten dolayı birbirlerini suçlamaktadır. Kimi zaman bu suçlayıcı tutum, eşlerin ailelerince de izlenmektedir. Bu sorgulayıcı tutuma birlikte aileler, yalnızlaşma, içe kapanma ve sosyal ilişkilerinin zayıflaması gibi çeşitli sosyal dışlanma süreçleri ile karşı karşıyadır. Dış dünya ile ilişkisini sınırlayan ailenin engelli çocuğu da sosyal hayattan kopmaya başlamaktadır (Altuntaş ve Atasü Topcuoğlu, 2016: 197). Ailenin yanında bireyin eğitim, istihdam gibi temel alanlarda dışlanması ve hizmetlere erişmekte zorluklarla karşılaşması bireyin sosyal hayata aktif katılımını engellemektedir.

Kültürel aktivitelere katılım olanağı bireylerin önemli bir sosyalleşme aracıdır. Ancak işitme engeli olan bireylerde bu durum diğer başlıklar gibi sınırlıdır. Temelde dil bariyeri olmak üzere erişilebilirliğin yeterli olmadığı bir alandır. Altyazı veya işaret dili tercümesinin sınırlı olması ve her alanda kullanılabilir olmaması işitme engeli olan kadınların bu alana katılamamasına neden olmaktadır.

7. ÖNERİLER

Edinilen bilgiler ve katılımcıların deneyimleri baz alınarak sunulan öneriler şöyledir:

- Bireyler, işitme engeline neden olan faktörler hakkında bilgilendirilmeli, erken teşhis ve tedavi olanakları hakkında farkındalıklarının artırılması önerilebilir.
- İşitme engeli olan bireylerin engel durumlarına uygun tedavi yöntemleri, tıbbi farkındalığın artırılması hakkında bilgilendirici çalışmalar katılım önerilebilir.
- İşaret dillerinin kullanımının tanınması ve teşvik edilmesi için akademik çalışmalar yapılması önerilebilir.
- İşitme engeli olan bireylerin gelişimsel süreçlerine paralel uygun eğitim olanaklarından faydalanmaları, destekleyici eğitimler ile desteklenmeleri hakkında ailelere bilinçlendirme çalışmaları önerilebilir.
- Eğitim sisteminde görsel iletişim malzemelerin kullanımının yaygınlaştırılması önerilebilir.
- Cihaz kullanan işitme engeli olan bireyler için sınıflarda akustik düzenlemeler yapılması önerilebilir.
- EKPS, üniversite sınavları, liseye giriş sınavları gibi eğitim ve iş hayatına katılımı etkileyen sınavlar için Sağır gramerinde sınav kitapçıkları hazırlanması önerilebilir.
- İşitme engeli olan kadınların istihdama katılımını sınırlayan durumlarla ilgili savunuculuk yapılması; yasal düzenlemelerin, işveren- aile tutumlarının, mesleki eğitim ve mesleki

rehabilitasyon çalışmaları artırılması ve ilgili eğitimler makro düzeyde yapılması önerilebilir.

- Engelli olan bireylerin kültürel yaşama katılımının teşvik edilmesi ve destek hizmetlerin yaygınlaştırılması önerilebilir.
- İşaret dili tercümesinin her kamu kurum ve kuruluşunda sağlanması ve yeterli sayıda olması önerilebilir.
- Alanında spesifik ilgili terim bilgisine sahip işaret dili tercümanlarının sayısının artırılması önerilebilir.
- İşitme engeli olan kişiler ile iletişim kurabilmek için sağlık alanındaki öğrencilerinin müfredatlarına işaret dili dersi eklenmelidir ve hatta sertifikalandırılmalıdır. Her hastanede en az bir işaret dili bilen sağlık çalışanının olması ile tercümanlık hizmeti verebilir ve danışanın haklarını savunabilir. Ayrıca, sağlık kuruluşlarında engelli olan bireylerin muayene süreleri artırılarak etkin bakım sağlanması önerilebilir.
- Sağlık bilgilerinin sesli ve görüntülü alternatif şekillerde sunulması; bireyle açık ve dolaysız, yavaş ve anlaşılır bir şekilde konuşulması; yalnızca tarif etmek yerine aktivitelerin hareketlerle gösterilmesi; işaret dili çeviri hizmetleri; formların doldurulmasına yardımcı olmaları için okuma, yazma ve çeviri konusunda destek verilerek ve e-posta veya faks yoluyla randevu imkânı getirilmesi; mesaj ya da telefonla randevular için hatırlatıcı notların gönderilmesi; randevular için ilave zaman ayrılması; engelli bireylere ilk ya da son randevuların verilmesi; randevuların genel sağlık ve engellilik ihtiyaçlarına göre kümelendirilmesi önerilebilir (Dünya Engellilik Raporu, 2011: 79).
- İlgili kurum ve kuruluşlarda sağır kültürünü tanıtan, işaret dilini tanıtan farkındalık artırıcı oturumların yapılması ve bu alanda direk işitme engeli olan bireyden destek alınarak ilerlenmesi önerilebilir.
- Akademik çalışmaların yaygınlaşması için üniversite öğrencilerine konu hakkında alanda yaşanan zorluklarla ilgili farkındalık çalışmaları yapılması önerilebilir. Bu konuda tercüman desteği üniversitelerce sağlanması önerilebilir.
- İş verenlere işitme engeli hakkında bilgilendirici çalışmalar yapılması önerilebilir.
- İşaret dili ile erişimin olduğu kültürel faaliyetlerin yaygınlaşması önerilebilir.
- Sinemaların işaret dili gramerine uygun altyazı kullanımına başlaması önerilebilir.
- Televizyon dizi ve filmlerinde işaret dili grameri ile hazırlanan alt yazı seçeneğinin olması önerilebilir.

8. KAYNAKLAR

- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2020, 11 Haziran). T.C. Resmî Gazete (Sayı:31152). Erişim adresi: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_06/24163215_ozel_eYitim_yonetmeli_Yi_son_hali.pdf
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.(2014). Aile Eğitim Rehberi İşitme Engelli Çocuklar. Aile ve Sosyal Politikalar Yayınları, Ankara.
- Türkel, Ç. İlköğretim Öğrencilerinin Sportif Faaliyetlere Katılım Düzeyi İle Sosyal Uyum ve İletişim Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi; 2010.
- Nasa, B.(1992). Engelli Kadınlar ve Feminist Gündem. *Feminist Review*,40:70-84.

- Dikyuva, H., Makaroğlu, B., Arık, E.(2015). *Türk İşaret Dili Dil Bilgisi Kitabı*. İmpetus Medya Prodüksiyon, Ankara.
- Timur, Aİ. İşitme Engelli Bireylerde Dil Kullanımı ile Depresyon Arasındaki İlişkide Saldırganlık Eğiliminin Etkisi: Bir Yapısal Eşitlik Modellemesi Çalışması. Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi; 2016.
- Karaca, MF., Bayır, Ş. (2018). Türk işaret dili incelemesi: iletişim ve dil bilgisi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 2(2), 35-58.
- Kaya, T., Güneş, S., Yılmaz, A.(2019). *Türk İşaret Dili Hazırlık Kitabı*. Korza Yayıncılık, Ankara.
- Buz, S. ve Karabulut, A.(2015). Ortopedik engelli kadınlar: toplumsal cinsiyet çerçevesinde bir çalışma. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7:25-45.
- Kahraman Güloğlu, F.(2019). Uluslararası çalışmaların gündeminde engelli kadın ayrımcılığının ifadesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 260-285.
- Şenyurt Akdağ, A., Tanay Aksaç, G., Temur Şimşekcan, N., Kara, Ö.(2016). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Engelli Kadın El Kitabı. Engelli Kadın Derneği, Ankara.
- Orhan, S. ve Özkan, E.(2020). Engelli kadın olmak. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1): 1-19.
- Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme. (2009, 14 Temmuz). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 27288). Erişim adresi: <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EngellilerinHaklarınaIliskinSozlesme.pdf>
- URL-1 (2021). <https://www.coda-international.org/codafaq>. (Erişim tarihi: 25.04.2021).
- Hauland, H., Allen, C.(2009). Deaf People and Human Rights, World Federation of the Deaf and the Swedish National Association of the Deaf, 1-71.
- Engelliler Hakkında Kanun. (2005, 7 Temmuz). T.C. Resmî Gazete (Sayı:5378). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20130425.pdf>.
- Kuz, T., Gökerkek, A., İrdem, P., Karçkay, K., Candemir, C.(2016). Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme Kapsamında Engelli Hakları Göstergeleri.
- Kargın, T., Akçamete, G., Baydık, B.(2001). Okulöncesi yaşta işitme engelli çocuğu bulunan ailelerin anasınıfına geçiş sürecindeki gereksinimlerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(1): 13-24.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2014). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Engelliler, Ankara.
- Akay, E., Uzuner, Y., Girgin, Ü. (2014). Kaynaştırmadaki işitme engelli öğrencilerle gerçekleştirilen destek eğitim odası uygulamasındaki sorunlar ve çözüm gayretleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 43-68.
- Sevinç, Ş., Aslan, F., Özkan, B.(2021). İşitme Engelliler için Öğretmen Kılavuz Kitabı.
- İş Kanunu. (2003, 10 Haziran). T.C. Resmî Gazete (Sayı:25134). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030610.htm>.

- Altuntaş, B. ve Atasü Topcuoğlu, R. (2016). *Engelli Bakımı Sosyal Bakım ve Kadın Emeği*. Nika Yayınevi, Ankara.
- Göçmen, S. ve Hüseyinli, N. (2017). Engelli çalışma kültürünün cinsiyet bağlamında değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(6): 254-270.
- Çamur, G. (2019). Ayrımcılığı yoksulluğun kadınlaşması üzerinden anlamak. *Ayrımcılıkla Mücadelede Yörünge*, 3:10-19.
- Genç, Y. ve Çat, G. (2013). Engellileri istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1): 363-393.
- Yanikkerem, E. ve Esmeray, N. (2017). İşitme ve konuşma engelli kadınların yaşadıkları güçlükler. *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (2): 38-46.
- URL-2 (2021). <http://www.engelsiz112.gov.tr/>. (Erişim tarihi: 27 Nisan 2021).
- Karatana, Ö. ve Gür, K.(2019). Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimi ve engelleri. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1):43-53.
- Akıncı, G. Engelli Çocuğa Sahip Olan ve Olmayan Babaların Aile İşlevlerini Algılamaları İle Sosyal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi; 2007.
- Burcu, E. (2017). Türkiye’de engelli bireylerin dezavantajlı konumlarına engellilik sosyolojisinin eleştirel tavrıyla bakmak. *Toplum ve Demokrasi*, 11 (24): 107-125.
- Aykara, A. (2011). Kaynaştırma eğitimi sürecindeki bedensel engelli öğrencilerin sosyal uyumlarını etkileyen etmenler ve okul sosyal hizmeti. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(1): 63-84.
- T.C. Başbakanlık Aile Eğitim Rehberi İşitme Özürlüler. (2007). Aile ve Sosyal Politikalar Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42): 1-21.
- Safer, VB. İnme Geçirmiş Türk Hastalarda Craig Engellilik Değerlendirme ve Rapor Etme Tekniği Kısa Formu (Chart-sf) Geçerliliği ve Güvenirliği Araştırılması. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi; 2010.
- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Pegem Akademi, Ankara.
- URL-3 (2021). https://www.who.int/disabilities/world_report/2011. (Erişim tarihi :28 Nisan 2021).
- Düzgün Çelik H. Omurilik Felçlilerinde Engellilik Durumunun Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, T.C. Sağlık Bakanlığı Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi; 2006.
- Yavuz, H., Baran, G., Yıldız Bıçakçı, M. (2010). İşitme engelli ve işitme engeli olmayan 9-17 yaş grubundaki çocukların sosyal uyumlarının karşılaştırılması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(1): 7-23.

- Sarıkaya, B. ve Börekçi, M. (2016). İşitme engelli öğrencilerin eğitiminde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri: Erzurum ili örneği, *Ekev Akademi Dergisi*, 20(66): 177-193.
- Alsancak, F. (2017). İşitme engelli bireylerin çeşitli kamu alanlarında yaşadıkları sorunlar, *Social Sciences Studies Journal*, 3(12):1966-1981.
- Özen, Y. (2017). İşitme engelli çocukların topluma uyumu ve rehberliğin önemi, *Researcher Social Science Studies*, 5(8): 293-316.
- Gürboğa, Ç. ve Kargın, T. (2003). İşitme engelli yetişkinlerin farklı ortamlarda kullandıkları iletişim yöntemlerinin/becerilerinin geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 36(1): 51-64.
- Altıntaş, Ö. (2020). İşitme engelli kadın olmak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(23): 1120-1128.